

IMPREZY TURYSTYCZNE SZKOŁĄ PRZYSPOSOBIENIA DO OBRONNOŚCI KRAJU

Obronność oznacza gotowość do przeciwstawienia się nieprzyjacielowi, który zaatakuje nasz kraj, wszystkimi możliwymi siłami i środkami. Oznacza ona także, w razie narzucenia nam wojny, niezłomną wolę całego narodu prowadzenia walki obronnej aż do zwycięskiego końca.

O obronności państwa we współczesnej wojnie decyduje zarówno gotowość bojowa jego sił zbrojnych, jak i zorganizowanie obronne społeczeństwa. Każdy obywatel naszego kraju jest do pewnego stopnia żołnierzem, na którym powinny spoczywać określone obowiązki ujęte w jednolitym systemie obronnym*.

Trwale podstawy naszej ludowej obronności stworzone zostały w wyniku rewolucyjnych przemian zapoczątkowanych w czasie walki wyzwolenczej narodu polskiego przeciwko hitlerowskiemu najeźdźcy. Doświadczenia i nauki wyciągnięte z międzywojennego dwudziestolecia były istotnym elementem historycznym przetworzonym i formułowania wniosków w sprawie obronności kraju.

Współczesna koncepcja obronna Polski opiera się na założeniu, że ludowa obronność jest organicznie związana z ogólnym

rozwojem kraju, z poziomem gospodarki, techniki i kultury, z poziomem świadomości całego społeczeństwa. Podstawowy element tej koncepcji stanowi sojusz i przyjaźń naszego kraju ze Związkiem Radzieckim i państwami obozu socjalistycznego.

W doktrynie obronnej naszego kraju ważną rolę odgrywają metody kształtowania odpowiednich postaw moralno-politycznych i obywatelskich. Jedność moralno-polityczna narodu, jego odporność psychiczna i fizyczna stanowi bowiem podstawowe kryterium zdolności obronnej socjalistycznego państwa.

W kształtowaniu właściwych postaw moralno-politycznych na czoło wysuwa się potrzeba rozwijania uczuć patriotycznych i internacjonalistycznych, podkreślenia więzi z przeszłością, teraźniejszością i perspektywami rozwojowymi własnego kraju i całej wspólnoty socjalistycznej.

W krzewieniu uczuć patriotycznych nie małą rolę spełnia turystyka. Pozwala ona bowiem na bezpośrednie zetknięcie się z dorobkiem pokoleń w dziedzinie materialnej i kulturalnej. Turystyka, posiadająca właściwy program krajoznawczy, sprzyja pogłębieniu, szczególnie wśród młodzieży, szacunku dla pracy, dla bohaterstwa i rewolucyjnych tradycji naszego narodu oraz uznania dla tego pokolenia, któremu przypadło w udziale walczyć zbrojnie z hitlerowskim najeźdźcą, a następnie

* Sprawy te zostały szeroko omówione w ustawie o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, uchwalonej 21 XI 1967 r.

Cwiczenia obronne w czasie rajdu Szlakiem powstań śląskich.

Fot. F. Kremser

w trudnych latach powojennych budować zręby nowego ustroju.

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze zespoliło idee turystyki i krajoznawstwa ze współczesnością i potrzebami wyrabiania postaw patriotycznych i obronnych ogółu obywateli naszego kraju. W Statucie Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego wyraźnie powiedziano, że (...) *celem PTTK jest budzenie umiłowania kraju ojczystego, jego regionów (...) zaznajomienie społeczeństwa z przyrodą, historią oraz dorobkiem kulturalnym i gospodarczym kraju...*

Powszechne uprawianie turystyki, zwłaszcza uprawianie dyscyplin turystyki kwalifikowanej, zawiera w sobie wiele elementów kształtujących takie cechy charakteru, jak odwaga, hart, zaradność, poczucie solidarności koleżeńskiej itp. Równie ważne dla obronnego wychowa-

nia społeczeństwa jest rozwijanie zręczności i wyrabianie dobrej kondycji fizycznej.

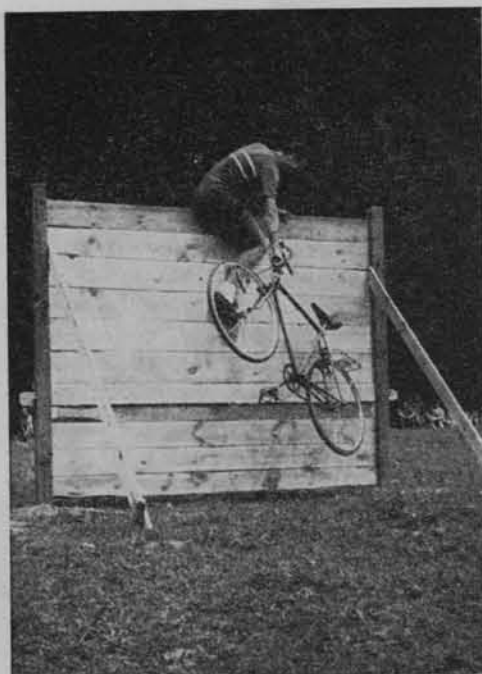
Poznanie praktycznych sposobów działania to nabywanie umiejętności planowania i organizowania imprez, pokonywania przeszkód, umiejętności orientowania się w terenie, znajomości podstawowych zasad terenoznawstwa, samodzielnego poruszania się w terenie, posługiwania się mapą i kompasem, biwakowania, gotowania itp.

Umiejętność współpracy w grupie, w połączeniu ze znajomością sprzętu używanego w poszczególnych działach turystyki, praktyka biwakowania, zdolność udzielania pierwszej pomocy sanitarnej — to także istotne sprawy dla społeczeństwa. Uprawianie turystyki i krajoznawstwa stanowi więc swoistą szkołę przysposobienia do obronności kraju.

Charakterystyczne jest to, że wśród młodych ludzi powołanych do odbycia służby wojskowej właśnie miłośnicy turystyki i krajoznawstwa najłatwiej i najszybciej przystosowują się do nowych warunków życia. W wielu specjalnościach występujących zarówno w wojskach operacyjnych jak i systemu obrony terytorialnej umiejętności zdobyte dzięki uprawianiu turystyki i krajoznawstwa są z pożytkiem wykorzystywane w codziennym życiu żołnierskim podczas służby.

W Wojsku Polskim od lat dużym powodzeniem cieszą się takie tradycyjne dyscypliny turystyki kwalifikowanej, jak: górską, narciarską i pieszą, a także dyscypliny nowe, jak: kolarską, motorową, kajakową, żeglarską, speleologiczną i podwodną. Wszystkie one znakomicie przygotowują ludzi potrzebnych dla różnych działów naszego systemu obronnego. Kapitałne znaczenie ma przede wszystkim dobra znajomość poszczególnych regionów kraju. Spora rzesza przodowników poszczególnych dyscyplin turystyki kwalifikowanej, przewodników górskich, nizinnych i miejskich — to np. potencjalni zwiadowcy i członkowie wojskowych grup wyspecjalizowanych.

Spośród wszystkich organizacji społecznych największe osiągnięcia w służącej ludowej obronności turystyce i krajoznawstwie ma Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Z PTTK od lat łączy Wojsko Polskie więzy owocnej współpracy. W październiku 1967 r. Zarząd Główny PTTK i Główny Zarząd Polityczny Wojska Polskiego wydały wspólne wytyczne do współdziałania w rozwoju turystyki i krajoznawstwa. W dokumencie tym uznano za konieczne zachęcanie wszystkich ogniw organizacyjnych Towarzystwa do krzewienia ludowej obronności, kultywowania postępowych i rewolucyjnych tradycji narodu polskiego, upowszechniania wiedzy o walce zbrojnej oddziałów ludowej partyzantki i zwycięskich walkach Ludowego Wojska Polskiego w II wojnie światowej, popularyzowania polsko-radzieckiego braterstwa broni,

Kolarski tor przeszkód.

Fot. F. Kremser

zrodzonego we wspólnej walce z faszystowskim okupantem. Zalecono również inspirowanie i organizowanie turystycznych imprez masowych i kwalifikowanych na szlakach i w miejscach związanych z postępowymi tradycjami walk oręża polskiego na przestrzeni tysiąclecia naszej historii, a szczególnie walk narodu polskiego z najeżdżącą hitlerowskim. Ponadto podkreślono potrzebę akcji odkrywania i upamiętniania czynów zbrojnych i męstwa żołnierzy, konspiratorów i partyzantów w walce o społeczne i narodowe wyzwolenie oraz okazywania pomocy przy wytyczaniu i oznakowaniu w terenie tras turystycznych przebiegających szlakami bitewnymi.

W porozumieniu wskazano także na potrzebę szerokiego uwzględnienia w programach szkolenia kadry PTTK tematów mających związek z tradycjami wojskowymi i obronnością kraju, popularyzowa-

nia zawodów na orientację i imprez turystycznych o charakterze sprawnościowym mających znaczenie w obronnym przygotowaniu społeczeństwa oraz uwzględniania w większym stopniu w planach wydawniczych oraz w produkcji Foto-Pam* pozycji propagujących historyczne szlaki turystyczne, zabytki wojskowe, militaria itp.

Wspólne wytyczne konsekwentnie wcielano w życie. Szczególnie widoczne było to w okresie przygotowań do obchodów XXV-lecia Ludowego Wojska Polskiego. Zarząd Główny PTTK wystosował wówczas list do wszystkich ogniw PTTK, wszystkich członków i działaczy Towarzystwa i wszystkich turystów polskich wzywając do powszechnego udziału w wędrówkach *Szlakami chwały oręża polskiego*. W liście tym m. in. czytamy:

Od Bugu do Odry, Nysy i Baltyku przebiegał szlak chwały odrodzonego Wojska Polskiego walczącego u boku Armii Radzieckiej. Pozostały na tym szlaku pobojowiśka, pomniki, cmentarze i pojedyncze mogiły. Obok nich znajdują się miejsca chwały żołnierzy kampanii wrześniowej 1939 r., miejsca walk partyzantów z okresu 1939—44 r. oraz żołnierzy powstań śląskich, powstania listopadowego i powstania styczniowego. Wszystkie te miejsca wyznaczają nam dziś trasy wędrówek turystyczno-krajoznawczych, trasy rajdów, zlotów, obozów wędrownych i wycieczek. (...) Wszystkich członków PTTK, wszystkich turystów wzywamy do najlichnieszego udziału w wędrówkach prowadzących szlakami walk polskiego żołnierza: od Bugu do Wału Pomorskiego i Kołobrzegu, od Westerplatte do Kocka, od Borów Tucholskich do Puszczy Kampinoskiej, od Chełma i Lublina poprzez Warszawę do dawnych przyczółków nad Odrą. Wzywamy wszystkich działaczy do propagowania zbrojnego wysiłku żołnierza polskiego, do akcji odkrywania i upamiętniania śladów czynów zbrojnych, do spo-

* Pełna nazwa przedsiębiorstwa produkcyjnego PTTK brzmi: PTTK — Zakłady Wytwórcze Foto-Pam.

tecznej opieki nad cmentarzami, mogiłami, pomnikami i pobojowiškami (...) Wszystkich turystów zachęcamy do zdobywania odznaki „Szlakami chwały oręża polskiego”.

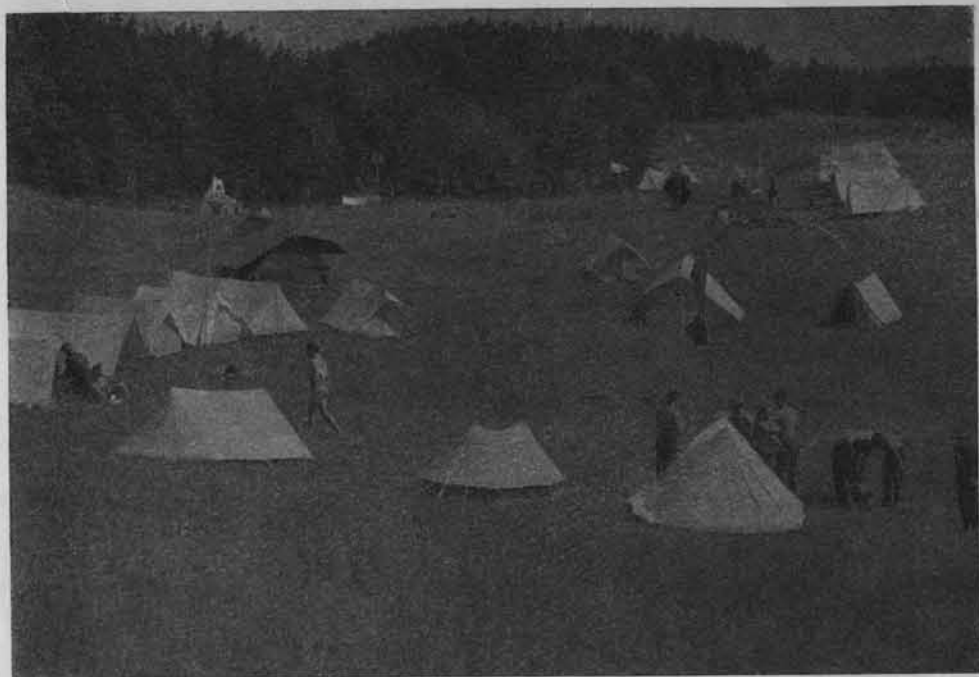
Specjalną odznakę turystyczną *Szlakami chwały oręża polskiego* zdobyło wiele tysięcy turystów zrzeszonych i nie zrzeszonych, którzy spełnili niezbędne warunki do jej otrzymania. W regulaminie tej odznaki podano do wyboru znakowane szlaki turystyczne związane z tradycjami oręża polskiego z historii dawnej i najnowszej, zwłaszcza zaś z lat II wojny światowej. Wśród miejsc chwały oręża polskiego wymieniano też miejscowości upamiętnione ważnymi wydarzeniami z tysiąclecia dziejów oręża polskiego, m. in. Cedynię, Grunwald, Raclawice, Gdańsk, Kock, Porytowe Wzgórze, Chełm Lubelski, Studzianki, Kołobrzeg, Siekierki nad Odrą.

Imprezy turystyczne odbywające się w okresie obchodów XXV-lecia Ludowego Wojska Polskiego stały się manifestacją naszych patriotycznych uczuć, przywiązania do tradycji walk polskiego żołnierza i czci dla poległych na wszystkich frontach świata. Miejsca chwały oręża polskiego wyznaczały szerokim rzeszom turystów, a przede wszystkim młodzieży, trasy wędrówek turystyczno-krajoznawczych, rajdów, zlotów, obozów wędrownych i wycieczek.

Większość imprez organizowanych przez PTTK w 1968 r. obejmujących około 700 tysięcy uczestników uwzględniało w hasłach i tematyce XXV-lecie Ludowego Wojska Polskiego.

Masowy był udział turystów w zlotach, rajdach (około 250 tysięcy osób) oraz w imprezach organizowanych z okazji sztafet przebiegających przez kraj *Szlakami walk z hitlerowskim faszyzmem*. Ogniwa PTTK organizowały zloty gwiazdzone do poszczególnych punktów etapowych sztafet, gdzie odbywały się manifestacje antyhitlerowskie.

Obchody XXV-lecia Ludowego Wojska Polskiego były również okazją do rozto-

Biwak turystyczny.

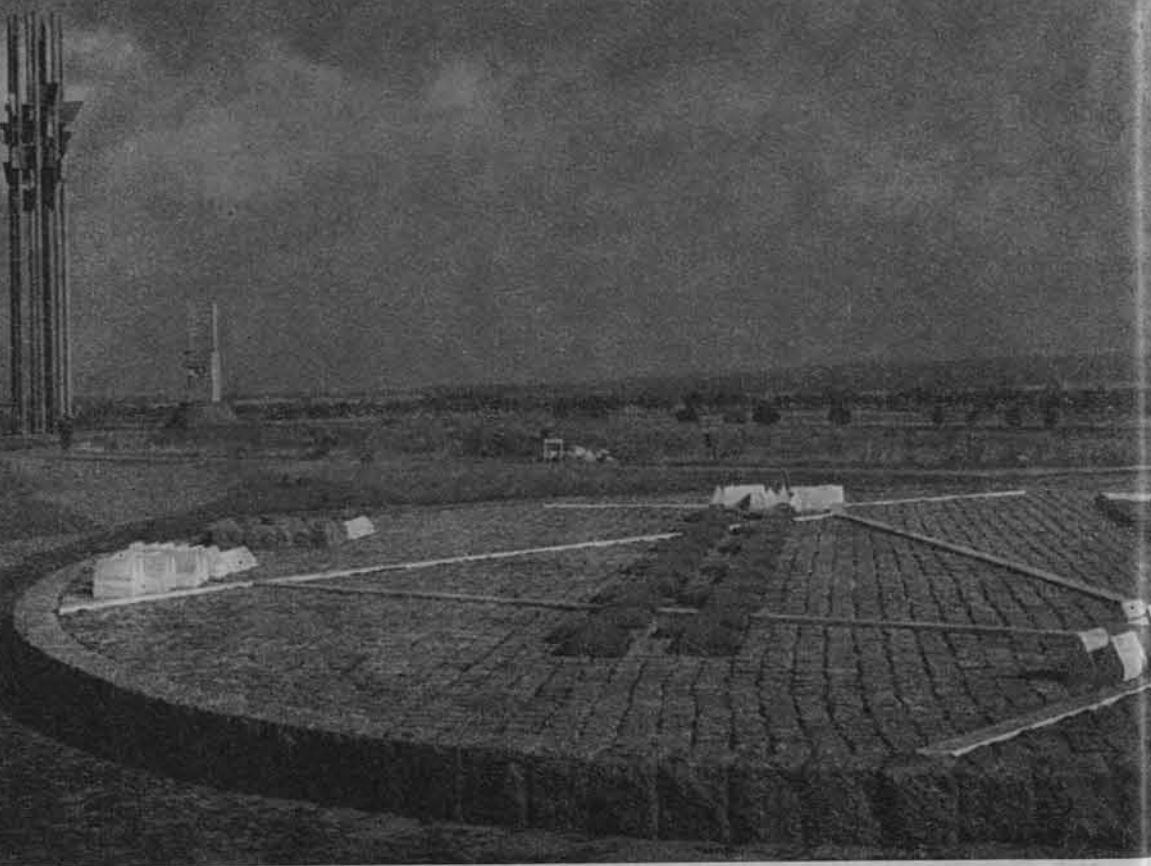
Fot. St. Pudlik

czenia opieki nad miejscami bitew, miejscami martyrologii narodu polskiego, nad mogiłami partyzanckimi i żołnierskimi. Uczestnicy imprez turystycznych znaczyli na trwałe miejsca wstawione chwałą oręża polskiego. Komisje PTTK powołały w 1968 r. 75 stałych społecznych opiekunów miejsc walk i męczeństwa oraz 22 zespoły młodzieżowe liczące około 330 osób. Społeczna opieka organizowana przez PTTK obejmuje przede wszystkim miejsca walk i męczeństwa narodu polskiego oraz mogiły żołnierzy i partyzantów z lat 1939—45.

Dla zaznajomienia szerokich rzesz społeczeństwa, zwłaszcza zaś młodzieży, z miejscami wstawionymi zwycięskimi bitwami partyzantki ludowej i Wojska Polskiego wyznakowano na terenie Polski szereg szlaków turystycznych. W wytyczaniu szlaków uwzględniono również najwcześniejsze tradycje oręża polskiego. Od-

nowiono więc szlak grunwaldzki od Lubowidza do Grunwaldu oraz szlak husarii polskiej od Raciąża do Rud. Wyznakowano nowy szlak powstania styczniowego na Pomidziu, dwa szlaki partyzanckie w Borach Tucholskich i trzy szlaki partyzanckie AL w Górach Świętokrzyskich. Największym jednak dorobkiem w tym zakresie było uporządkowanie lub wyznaczenie szlaków turystycznych związanych z działaniami 1 i 2 Armii Wojska Polskiego. Należą do nich szlaki na Wale Pomorskim, miejsce związane z walkami o przyczółki nad Odrą oraz szlak 2 Armii WP od Wrocławia do Zgorzelca. Wiele oddziałów PTTK podjęło również inicjatywę wyznakowania regionalnych szlaków związanych z walkami partyzanckimi na określonym terenie.

W wielu województwach wyznakowano również autokarowe szlaki turystyczne przebiegające przez miejscowości związa-

Grunwald.

Fot. A. Kaczkowski

ne z działaniami 1 i 2 Armii Wojska Polskiego lub walką oddziałów partyzanckich.

Duże znaczenie wychowawcze miały spotkania turystów z kombatantami II wojny światowej, partyzantami, powstańcami śląskimi i wielkopolskimi. Spotkania te były organizowane na trasach rajdów turystycznych i w czasie ich zakoń-

czenia. Uczestnicy rajdów mieli możliwość zapoznania się z przebiegiem sławnych bitew i warunkami walki partyzanckiej ludowej. Spotkania te cieszyły się dużą popularnością, szczególnie wśród młodzieży.

Niezwykle ważne znaczenie miały również spotkania uczestników rajdów i innych imprez turystycznych z dowódcami

wojskowymi różnych szczebli. Stanowiły one okazję do zapoznania się ze stanem obronnym kraju, uzbrojeniem i wyszkoleniem Ludowego Wojska Polskiego. Celowi temu służyły również akcje tzw. *otwartych koszar*, umożliwiające turystom zwiedzanie jednostek wojskowych i zacieśnianie przyjaźni między żołnierzami i ludnością cywilną.

Nie mniej owocny był rok jubileuszu XXV-lecia Polski Ludowej, w którym zorganizowano wiele imprez turystyczno-krajoznawczych o dużym ładunku ideowym i propagandowym. Nawiązując do sukcesów Ogólnopolskiego Konkursu Krajoznawczo-Turystycznego, który odbył się kilka lat temu, pod hasłem *Przez X wieków Polski*, ogłoszono Ogólnopolski Konkurs Krajoznawczo-Turystyczny *Szlakami Polski Ludowej*. W konkursie tym, zorganizowanym pod patronatem Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu, szeroko uwzględniono tradycje walk narodowowyzwoleńczych i elementy ludowej obronności. W czasie trwania konkursu eksponowano przede wszystkim walkę narodu polskiego o wyzwolenie narodowe i społeczne, początki ludowego państwa oraz osiągnięcia budownictwa socjalistycznego. Konkurs *Szlakami Polski Ludowej* rozpropagował w całym społeczeństwie trud i poświęcenie tych, którzy najpierw walczyli o nowy kształt Polski, potem utrwalali w niej władzę ludową i przez ćwierć wieku budują nowoczesne, wysoko przemysłowione państwo.

Konkurs *Szlakami Polski Ludowej* w Ludowym Wojsku Polskim — podobnie jak i w innych środowiskach — miał niezwykle interesujący przebieg. Uczestnicy konkursu zdobyli ponad 40 tysięcy odznak *Szlakami Polski Ludowej* oraz prawie 15 tysięcy odznak *Szlakami chwały oręża polskiego*. Patrole wojskowe, zorganizowane na podobieństwo grup rajdowych, odbywały marsze między innymi pod hasłami: *Szukamy pionierów władzy ludowej*; *Odwiedzamy byłych żołnierzy 1 i 2 Armii Wojska Polskiego, partyzantów GL i AL, osadników wojskowych, pionierów zago-*

podarowania Ziemi Zachodnich i Północnych. W jednym tylko okręgu wojskowym nawiązano kontakty z 400 osobami, które dzieliły się z uczestnikami patroli swoimi wspomnieniami, pokazywały pamiątki z czasów ich walk. Dorobkiem tych spotkań są nagrania magnetofonowe, filmy, zdjęcia, albumy i różne dokumenty wykorzystywane później do pracy wychowawczej w wojsku.

Nie mniej ciekawe i pożyteczne okazały się marsze patrolowe, wycieczki, rajdy i zloty pod hasłem: *Drogowskazami PKWN — szlakiem jednostek Ludowego Wojska Polskiego*. Popularne były akcje i czyny społeczne, w których brali udział przodujący żołnierze różnych rodzajów wojsk i służb. Wiele satysfakcji dały uczestnikom akcje: *Zbieramy dowody polskości Ziemi Zachodnich i Północnych, Tu jest mój dom, Zwiedzamy pola bitewne, Odwiedzamy pracowników Służby Bezpieczeństwa i MO, Polska 69* itp. W ramach konkursu opracowano w wojsku ponad 400 nowych programów i opisów tras i szlaków turystycznych dotyczących w większości — co jest szczególnie ważne — regionów najbliższych stacjonującym jednostkom wojskowym. W jednej z jednostek Wojsk Lotniczych opracowano oryginalny szlak turystyczny pod nazwą: *Szlak śladami walk Bohatera Związku Radzieckiego Korsakowa*.

Tradycyjnym już celem wycieczek były miejsca martyrologii i męczeństwa narodu polskiego, zakłady pracy oraz obiekty historii i kultury. Odbyło się również wiele interesujących spotkań żołnierzy — turystów z ludźmi zasłużonymi dla Polski Ludowej: z czołowymi działaczami partyjnymi i państwowymi; posłami na Sejm PRL, oficerami, przedstawicielami nauki i kultury oraz dziennikarzami.

W ramach konkursu wygłoszono wiele prelekcji i odczytów na temat osiągnięć społeczno-gospodarczych w XXV-leciu PRL. Były one ilustrowane projekcjami filmów oświatowych i dokumentalnych. Opracowano wiele wystaw okolicznościowych, witryn propagandowych, zorganizo-

wano konkursy wiedzy, wieczornice oraz ogniska tematycznie związane ze srebrnym jubileuszem PRL.

Wpływ działalności turystyczno-krajoznawczej na umacnianie ludowej obronności jest bardzo istotny. Problematyka — przez wiele lat nie doceniana w publikacjach — znajduje należne sobie miejsce na łamach prasy i w licznych wydawnictwach.

W 1953 r. Wydawnictwo „Sport i Turystyka” wydało obszerną książkę pt. *Szlakami zwycięstw*, zawierającą opisy tras i sporo wiadomości o szlaku bojowym regularnych oddziałów Wojska Polskiego. Jednakże w przewodnikach przygotowywanych w tym czasie do druku dzieje walk narodowowyzwoleńczych, zwłaszcza z okresu II wojny światowej, były z reguły pomijane, bądź bardzo skromnie wzmiankowane. Problematyka tradycji narodowych uwzględniana była przede wszystkim na łamach prasy. W „Światowidzie”, „Żołnierzu Polskim”, „Poznaj swój kraj” i w prasie młodzieżowej można było znaleźć sporo wiadomości ułatwiających opracowanie tras i szlaków uwzględniających dzieje naszych walk narodowowyzwoleńczych i rewolucyjnych. Cenna jest zwłaszcza publikacja Wydawnictwa „Sport i Turystyka” pod nazwą *Dla Ciebie Ojczyzno*. Niemały dorobek posiada już, mimo stosunkowo niedługiego okresu działalności, Wydział Wydawnictw Zarządu Głównego PTTK i Agencja Prasowa „Interpress”. Wartościowe inicjatywy wydawnicze obserwujemy w poszczególnych okręgach i oddziałach PTTK. Np. Komisja Krajoznawcza Zarządu Okręgu Mazowieckiego opublikowała pięć folderów pod nazwą *Szlakami chwały oręża polskiego przez Mazowsze* obejmujących okres od powstania listopadowego w 1831 r. do wyzwolenia w 1945 r. Interesująca jest również mapa ze szlakami na wybrzeżu wydana przez Oddział PTTK Marynarki Wojennej.

W związku z jubileuszami XXV-lecia Ludowego Wojska Polskiego i PRL wzrosła wydatnie liczba publikacji w prasie

i druków okolicznościowych. Zarząd Okręgu Wrocławskiego PTTK wydał folder omawiający szlak 2 Armii Wojska Polskiego. Zarząd Okręgu PTTK w Koszalinie opracował publikację pt. *Szlakami walk o Wał Pomorski*. Okręgowa Komisja Przewodnicka w Bydgoszczy opracowała informator dla przewodników terenowych pt. *Szlakiem walk 1 Armii Wojska Polskiego na Ziemi Bydgoskiej*.

Zarząd Główny PTTK wydał interesujący informator pt. *Szlakami chwały oręża polskiego*.

Mimo tych niewątpliwie cennych inicjatyw wydawniczych i prasowych odczuwa się jeszcze w tej dziedzinie pewną improwizację i brak koordynacji. Istotnym mankamentem odczuwanym przez ogół turystów, a zwłaszcza organizatorów imprez krajoznawczo-turystycznych, jest brak odpowiednich map, umożliwiających dokładne wytyczenie tras wycieczek, rajdów i zawodów na orientację. Można wyrazić nadzieję, że niedługo wydany zostanie specjalny przewodnik po polach bitewnych i miejscach pamięci narodowej oraz niezbędne mapy.

Komitet Koordynacyjny Imprez Turystycznych przy Zarządzie Głównym PTTK w swych wytycznych wyraźnie podkreślił potrzebę szerokiej popularyzacji szlaków chwały oręża polskiego i XXV-lecia PRL. Planuje się zorganizowanie w różnych formach i we wszystkich dyscyplinach turystyki kwalifikowanej kilkudziesięciu wartościowych imprez krajoznawczo-turystycznych obejmujących w szerokim zakresie problematykę tradycji walk narodowowyzwoleńczych i rewolucyjnych oraz walk wyzwoleniczych Armii Radzieckiej.

Do imprez odbywanych corocznie pod tymi samymi nazwami dochodzą nowe, eksponujące *Drogi walki i zwycięstwa*. Należą do nich m. in. następujące imprezy: zlot turystów *Szlakami pamięci narodowej*, rajd kolarski *Szlakami powstań śląskich*, ogólnopolski rajd na orientację o puchar redakcji „Światowida”, ogólnopolskie górskie zawody na orientację w Bieszczadach, rajdy szlakiem walk par-

tyzanckich, złoty nad morze i nad Odrę i Nyse, spływ kajakowy rzekami przyjaźni, *Ogólnopolski Rajd Przyjaźni polsko-radzieckiej w setną rocznicę urodzin W. I. Lenina*, ogólnopolski rajd przyjaźni *Szlakami walk Armii Radzieckiej i Ludowego Wojska Polskiego*.

Istnieją jednak dalsze możliwości wzbogacenia form imprez krajoznawczo-turystycznych i opracowywania szczegółowych programów. Można np. opracować szlaki poszczególnych oddziałów partyzanckich, regularnych oddziałów Wojska Polskiego, uwzględniając poza miejscami bitew i akcji dywersyjnych miejsca organizacji, koncentracji itp. W terenie zachowało się wiele materialnych śladów działań wojen-

nych i pobytu wojsk, jak transzeje, bunkry, ziemianki itp. W wielu miejscowościach, zwłaszcza na Pomorzu, powstały małe muzea i izby pamiątek. Odwiedzanie ich i rozmowy z weteranami walk stanowić mogą ciekawe urozmaicenie imprez.

W ogólnej integracji społeczeństwa, w umacnianiu ludowej obronności turystyka i krajoznawstwo ma swój wymierny wkład. Uzasadniona wydaje się więc być propozycja, aby określone w *Statucie PTTK* główne założenia programowe uzupełnić stwierdzeniem, że PTTK przyczynia się do patriotyczno-obronnego wychowywania społeczeństwa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.